

Савчин О.М.
Дослідник

ВІДОМЕ І НЕВІДОМЕ ПРО «ЛІНІЮ АРПАДА»

Розповідь на основі документів оборонної лінії зібраних Воловецькою центральною районною бібліотекою у 2010 році і наданих автору керівником закладу Роман Н.В.

Якби гори вмiли говорити, вони б повiдали сучасникам не одну цiкаву таємницю. Зокрема хвилюючу для нащадкiв, що саме покоїться в глибоких надрах Карпатських гiр i зветься «Лiнiєю Арпада», яка носить iм'я Арпада - легендарного полководця кочових племен "угрiв", який в далекому 896-му році привiв їх на територiю сучасної Угорщини, яка в той час не мала чiткої приналежностi i де врештi-решт угорцi й осiли..

Це багатокiлометрова фортифiкацiя, яка налiчувала десятки тунелiв з казармами, де жили солдати, сотнi дотiв, амбразур, безлiч загороджень у виглядi трапецiє i конусноподiбних протитанкових надобнiв . I навiть в горах розмiщувалися кiлька вiйськових шпиталiв, зокрема недалеко вiд Пiдполоззя знаходився стоматологiчний лазарет.

Головну смугу оборони було створено вздовж старого державного кордону, який пролягав майже через весь Карпатський хребет. Надзвичайно потужнi укрiплення були зведенi в районах Руського перевалу, на Ужгородському, Мукачiвському,

Савчин О.М.
Дослідник

Ясинянському, Сигетському напрямках. Гірська місцевість сприяла в організації стійкої оборони. Лише обхідним шляхом можна було подолати Лінію.

Гірські вершини Воловечини також були опоясані такими фортифікаціями. Багатьом і нині вдається споглядати на відкритих пологих вершинах понад Верхньою Грабівницею наглухо задряні входи металевими люками.

Різні розповідають старожили, але, що з оповідей про «Лінію Арпада» правда, а що вигадка, важко судити. Занадто щільна завіса таємничості цих надскладних споруд. Лише достеменно відомо, що десь в 60-х роках укріпленнями зацікавились радянські прикордонники, в 90-х підприємливі промисловики намагались використати підземелля для вирощування грибів.

За прогнозами фахівців, у надрах В. Грабівницьких схилів містяться потужні запаси води з чудовими смаковими якостями.

Житель села Збини Іван Сивній згадував, що деревину перевозили вузькоколійкою, яка пролягала улоговино. Вздовж Латориці зі Сваляви обіч Ганьковиці до Підполоззя. Звідси ж велось відгалуження в урочище Майдан.

Керував будівництвом Тібор Ямбор. Будівництво велось над таємно і місцеве населення мало що знало. Якщо хтось з місцевих потрапляв на допоміжні роботи, то мусив дотримуватись жорстких обмежень. Потяги вели лише наземним шляхом, при їзді в тунель місцевих русинів змінювали угорці. Знайомства місцевим і іноземцями були суворо заборонені. Всі основні роботи з вилучення у

Савчин О.М.
Дослідник

шахтарський спосіб гірської породи та заливання стін бункеру бетоном проводили тисячі солдат робочих штрафних батальйонів угорської та румунської армій.

Про цей факт стверджує 77-річний мешканець села Верхня Грабівниця, Іван Малильо, був хлопчиком, коли в горах неподалік від його будинку споруджували секретні військові об'єкти. Проектували німці, керували роботою угорці. А будували укріплення румуни. Місцеве населення і близько не підпускали.

«Коли йшли німці на Україну чи на Росію, тут будували. Лишали тут своїх людей і починали робити. Нас туди не допускали. Будувала Угорщина, мадяри», – пригадує Іван.

Дядько Івана Сивнія, мудрий і спостережливий лісник Антон Сенько розповів, як відступаючи під натиском радянських військ підірвали їх, як місцеві жителі встигли добути скарб з вцілілих споруд. Розповідав, як горяни знайшли контейнера з добротним військовим угорським сміттям, але більшу частину його реквізували радянські солдати.

Смуга військової оборони біля села Верхня Грабівниця будувалася в 1939-42 роках.

Бункер у селі Верхня Грабівниця розташований за декілька кілометрів від Верецького перевалу і складається з підземної системи тунелів. Самі тунелі місцями мають дугоподібну траєкторію. Таким чином при нападі або підриві був утруднений обстріл, а вибухова хвиля гальмувалася за рахунок форми тунелю. У бункері були розташовані командний пункт та лікарня, в якій одночасно мали можливість лікуватися понад тисячу бійців.

Тут існувала система вентиляції та джерело з водою. Температура стабільна, але тут завжди холодно – приблизно 10 градусів за Цельсієм. Розташування бункеру не випадкове – з його ДОТів можна було контролювати єдиний шлях у напрямку на Будапешт та Відень.

Бункер вражає будь-якого відвідувача, який побуває усередині приміщення: підземний тунель з відгалуженнями пролягає на 30-50 метрів

Головний вхід починається з західного боку. Праворуч входу стояв величезний дизельний генератор, який освітлював приміщення, а ліворуч закачував повітря насос.

Споруда складається з двох ярусів. Перший- знаходиться під землею 20-30 метрів. Тут починається тунель, чере 25 метрів розташовувалося караульне приміщення, через 20 метрів ліва був лазарет. В лазарет був люк зверху, яким подавали поранених. Далі з лазарету тягнеться 150- метровий ,коридор, де 84 сходинки ведуть у другий ярус, у якому була казарма у вигляді букви «П» і складалася з п яти приміщень.

Савчин О.М.
Дослідник

З верхнього ярусу є два виходи на поверхню через люки, які зв язували катакомби з дотами. З нижнього ярусу є вихід у ліс, і є продовження недослідженого тунелю в бік села Підполоззя...

Точна карта підземелля в Угорщині. Вона могла б допомогти відкрити чимало незвіданого.

...

«Лінія Арпада» стала серйозною перешкодою для Радянської Армії. Смуга шириною понад 2 км., що пролягала від Перечинського району, повз села В.Грaбiвниця, Пiдполоззя, Абранка була густо начинена дзотами, мінними полями і протитанковими ровами. Це був останній заслін в горах, на який небезпідставно покладали надії відступаючі німці.

Савчин О.М.
Дослідник

Одним з головних напрямків удару Червоної Армії в Карпатах був Верецький перевал: Уклин, Свалява, Мукачево. На цьому напрямку було 6 вузлів довготривалої оборони, 8 смуг протитанкових ровів, 4 смуги мінних полів., 95 дзотів і безліч іншої оборонної амуніції та редутів.

30 вересня радянські війська захопили Верецький перевал. Угорці почали евакуацію цивільного населення подалі від вірогідних боїв в бік Горонди, Страбичово і Воловця.

Ось як згадує про ці події Юрій Нілабович, якому в 1944 році було 19 років.:

«Один з вузлів опору був в одному кілометрі нижче села Яблуново. На лівому березі р.Вича , при вході дороги в гірську ущелину розміщено 10 бетонних укріплень. Є 3-ри позиції протитанкових гармат , лінія траншей у 3-4 смуги. До станції Занька на відстані 5-ти кілометрів взя земля покрита оборонними спорудами. Погода, гірські умови не давали змогу наносити ефективні удари по ворогу з повітря.

9 жовтня визволено село Воловець. Колона танків без належної розвідки рушила вздовж русла Вича до села Яблуново. Прогуркотіли селом і в одному кілометрі за селом втрапили під могутній удар протитанкових гармат. Три танки згоріли, пролилася кров. Штурм продовжувався, але безрезультатно. Тоді було прийнято рішення обійти цей вузол оборони гірськими шляхами через полонину Бозьову, урочище Красні Долини на село Сасівку.»

Тож радянське командування звернулося до всюдисущих хлопчаків-пастушків. Саме обхідну дорогу із допомогою малого пастушка - «сусаніна» сз села Абранка Королевича Івана Васильовича було знайдено. Нею і обійшло військо укріплення.Через два тижні боїв було взято Сваляву...

16 жовтня 1944 року бункер здав свою оборону. По закінченні Другої світової війни за наказом Сталіна війська НКВД знищили усі об'єкти Лінії Арпада. У 1945 році бункер у селі Верхня Грабівниця був законсервований: всі його входи та виходи були підірвані. Більше ніж 20 років він знаходився у такому стані. З 1968 року, коли він був розконсервований Мукачівським прикордонним загonom Радянської Армії, він став їхнім запасним командним пунктом.

Бункери приховують багато таємниць. У них можна побачити стіни з монолітного бетону, які не належать до часів спорудження об'єктів.

Також місцеві мешканці розповідають, що в одному з бункерів до сих пір заховано величезний склад зброї та продовольства. Старші люди пригадують: у 1970-х роках склади з продуктами справді були знайдені. І звідти протягом тривалого часу виносили банки з тушонкою. Незважаючи, що продукт пролежав десятки років – тушонка була надзвичайно смачною.

За словами місцевих жителів, у бункері аж до приходу радянського війська розміщувалися склади, їдальня, спальні приміщення та навіть церква. Місцеві жителі припускають, що ці склади замуrowані і заміновані. Подейкують, з цього бункера йшли підземні ходи до інших укріпрайонів, наприклад, Ужоцького, інші варіанти – що є підземний тунель, який веде до Нижніх Воріт. Важко повірити в таке, але все може бути. Достовірна карта підземелля знаходиться в Угорщині, і можливо колись все таки ми зможемо дослідити, куди ж все-таки ведуть підземні тунелі з бункера.

Цей об'єкт, за словами місцевих жителів, хоча, як вже наведено мною нижче, вони нічого не могли бачити і не знали, бо ж ніхто живий з будівельників не залишився/ мав 7 поверхів вниз, під землю. Тунелі шириною близько 70 см заввишки 1.9 метра, великі галереї близько 2.5 м у висоту, і близько 3 м у ширину,

Зараз стараннями підприємців відновлюються історичні місця та створюються унікальні мілітаристичні музеї, які відвідують як українці, так і гості з-за кордону.

Савчин О.М.
Дослідник

Тут розташований цікавий туристичний об'єкт на території України - військово-історичний комплекс «Бункер».